

МАЛІЙ К. А.,

аспірант

(Заклад вищої освіти «Міжнародний
університет бізнесу і права»)

УДК 342.9:339.138(477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.32>

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ СПОЖИВЧОГО РИНКУ

У статті досліджено адміністративні процедури як ключовий інструмент державного регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку в Україні. Підкреслено, що ефективне функціонування споживчого ринку є важливою умовою соціально-економічного розвитку держави, забезпечення прав споживачів, підвищення якості товарів і послуг, а також стимулювання добросовісної конкуренції. Обґрунтовано, що адміністративні процедури виступають формалізованою послідовністю дій органів публічної адміністрації, спрямованих на реалізацію їхніх владних повноважень у сфері контролю, ліцензування, погодження та нагляду.

Проаналізовано загальні риси адміністративних процедур у цій сфері, їх імперативний характер і необхідність балансування публічного інтересу з правами приватних осіб. Визначено структурні елементи адміністративних процедур, включаючи ініціювання, розгляд документів, контрольні заходи, прийняття рішень та порядок оскарження. Окрему увагу приділено принципам належного адміністративного процесу – законності, пропорційності, обґрунтованості, неупередженості, прозорості, правової визначеності.

Виявлено основні проблеми адміністративно-правового регулювання у сфері споживчого ринку в Україні: фрагментарність законодавчої бази, відсутність єдиних стандартів процедур, надмірна зарегульованість, недостатня прозорість, низький рівень діджиталізації, неефективні механізми оскарження. Сформульовано пропозиції щодо їх подолання, зокрема через прийняття спеціального закону про адміністративні процедури, уніфікацію вимог, спрощення процедури для МСП, розвиток електронних сервісів, забезпечення публічності інформації, покращення підготовки кадрів та посилення міжвідомчої координації.

Ключові слова: адміністративні процедури, споживчий ринок, державне регулювання, публічна адміністрація, контроль, ліцензування, захист прав споживачів, правова визначеність, прозорість.

Maliy K. A. Administrative procedures for regulating the activities of consumer market entities

The article examines administrative procedures as a key instrument of state regulation of the activities of consumer market entities in Ukraine. It emphasizes that the effective functioning of the consumer market is an essential condition for the country's socio-economic development, the protection of consumer rights, improved quality of goods and services, and the promotion of fair competition. It is argued that administrative procedures represent a formalized sequence of actions by public administration bodies aimed at exercising their authoritative powers in the areas of control, licensing, approvals, and supervision.

The general features of administrative procedures in this field, their imperative nature, and the need to balance public interest with the rights of private parties are

analyzed. Structural elements of administrative procedures are identified, including initiation, review of documents, control measures, decision-making, and appeal procedures. Particular attention is given to the principles of due administrative process – legality, proportionality, reasonableness, impartiality, transparency, and legal certainty.

The main problems of administrative and legal regulation in Ukraine's consumer market sphere are identified: fragmented legislative framework, lack of unified procedural standards, excessive regulation, insufficient transparency, low level of digitalization, and ineffective appeal mechanisms. Proposals are formulated to address these issues, including adopting a special law on administrative procedures, unifying requirements, simplifying procedures for SMEs, developing electronic services, ensuring public access to information, improving staff training, and strengthening inter-agency coordination.

Key words: *administrative procedures, consumer market, state regulation, public administration, control, licensing, consumer rights protection, legal certainty, transparency.*

Постановка проблеми. Сучасні трансформації ринкових відносин потребують формування ефективного механізму адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання у сфері торгівлі та послуг, який би забезпечував баланс публічних і приватних інтересів, належний рівень захисту прав споживачів і правової визначеності для бізнесу.

Адміністративні процедури у цій сфері виступають засобом практичної реалізації державної регуляторної політики та адміністративно-правових норм, які визначають обов'язкові для виконання правила поведінки, порядок взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування із суб'єктами господарювання, механізми контролю, нагляду та відповідальності.

Незважаючи на наявність розвиненої законодавчої бази у сфері захисту прав споживачів та регулювання підприємницької діяльності, українська правова система характеризується фрагментарністю та неузгодженістю адміністративних процедур у сфері споживчого ринку. Відсутність єдиних стандартів адміністративних процедур, різноспрямованість нормативних актів, недостатня прозорість і передбачуваність дій контролюючих органів створюють серйозні проблеми для розвитку підприємництва, породжують корупційні ризики та знижують ефективність державної політики у сфері захисту прав споживачів.

З огляду на це особливої актуальності набуває дослідження сутності, принципів, структури та змісту адміністративних процедур у сфері споживчого ринку, а також формування рекомендацій щодо їх уніфікації та вдосконалення як необхідної умови підвищення ефективності державного регулювання та забезпечення належного захисту прав споживачів в Україні.

Метою статті є комплексний аналіз адміністративних процедур регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку в Україні, з'ясування їх правової природи, принципів, елементного складу, проблемних аспектів правозастосування, а також розроблення пропозицій щодо удосконалення законодавчого регулювання у цій сфері.

Аналіз наукових публікацій. Питання адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку висвітлюється у вітчизняній науковій літературі переважно в контексті загальної теорії адміністративного права, державного регулювання економіки та захисту прав споживачів. Зокрема, загальнотеоретичні аспекти адміністративної процедури як інструменту реалізації публічної влади та гарантії прав приватних осіб детально досліджували В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, О.В. Кузьменко, які звертали увагу на значення процедурності для забезпечення законності та правової визначеності у діяльності органів виконавчої влади.

Окремі аспекти адміністративних процедур у сфері господарської діяльності розглядали О.Г. Чубара та С.Г. Серьогіна. Зокрема, О.Г. Чубара досліджувала поняття, структуру та стадії адміністративної процедури, акцентуючи на необхідності її чіткого нормативного

врегулювання для забезпечення прозорості та передбачуваності регулювання господарської діяльності. С.Г. Серьогіна у своїх роботах підкреслювала значення адміністративно-правового забезпечення публічної адміністрації в Україні та роль процедур у реалізації її функцій.

Досить ґрунтовно досліджено проблематику державного нагляду та контролю як ключового елементу адміністративно-правового регулювання у працях І.Б. Коліушка, Л.А. Луця, Т.В. Боровик. Вони звертали увагу на необхідність ефективних механізмів захисту прав споживачів, запобігання порушенням законодавства про якість та безпеку продукції, протидії недобросовісній конкуренції.

Водночас можна констатувати відсутність комплексного системного дослідження адміністративних процедур саме як окремого інституту регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку. Більшість робіт мають фрагментарний характер: одні зосереджуються на загальних теоретичних засадах адміністративного процесу, інші – на окремих процедурах (ліцензуванні, дозволах, перевірках), без вироблення єдиної концепції або уніфікованих стандартів процедур у сфері споживчого ринку.

Це свідчить про наявність наукової прогалини, заповнення якої є необхідною умовою для створення сучасної концепції адміністративно-правового регулювання споживчого ринку України, що відповідатиме принципам верховенства права, прозорості, передбачуваності та ефективного захисту прав усіх учасників правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Адміністративні процедури у сфері споживчого ринку становлять сукупність встановлених законодавством послідовних дій органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, спрямованих на реалізацію їх компетенції щодо регулювання діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення дотримання вимог законодавства про захист прав споживачів і забезпечення належної якості товарів і послуг [1, с. 53].

Вони є формою реалізації адміністративно-владних повноважень і мають імперативний характер, що виявляється у встановленні обов'язкових для виконання правил поведінки та порядку взаємодії суб'єктів господарювання з органами влади. У теорії адміністративного права адміністративна процедура розглядається як гарант правової визначеності, передбачуваності, прозорості та захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів [2, с. 89].

Важливо зазначити, що адміністративні процедури виконують дві взаємопов'язані функції. По-перше, вони регулюють діяльність суб'єктів господарювання, зокрема через процедури ліцензування, видачі дозволів, погодження умов діяльності, проведення перевірок і застосування заходів адміністративного впливу. По-друге, адміністративні процедури виступають засобом реалізації контрольної функції держави у сфері споживчого ринку, спрямованої на забезпечення дотримання вимог законодавства, стандартів безпеки та якості продукції [3, с. 101].

Особливістю адміністративних процедур у сфері споживчого ринку є їх багаторівнева нормативна регламентація. Базові принципи та засади діяльності органів виконавчої влади визначаються Конституцією України, законами України «Про захист прав споживачів», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» та іншими спеціальними актами [4, с. 34].

При цьому на підзаконному рівні діють численні постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади, методичні рекомендації, які регулюють окремі питання організації адміністративних процедур у відповідних секторах споживчого ринку. Така багаторівнева структура створює умови для деталізації та спеціалізації процедур, однак водночас призводить до фрагментарності та суперечливості правового регулювання [5, с. 142].

Важливим компонентом адміністративних процедур є дотримання принципів належного адміністративного процесу: законності, пропорційності, обґрунтованості, неупередженості, рівності перед законом, відкритості та прозорості. Вони мають бути гарантовані як на законодавчому рівні, так і під час безпосередньої реалізації процедур органами влади [6, с. 78].

В умовах євроінтеграційних процесів Україна взяла на себе зобов'язання гармонізувати свої стандарти адміністративних процедур із європейськими принципами публічної адміністрації, зокрема принципами прозорості, підзвітності, участі зацікавлених сторін, захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання [7, с. 44].

Наявність ефективних адміністративних процедур у сфері споживчого ринку є важливою умовою для створення сприятливого бізнес-клімату, розвитку добросовісної конкуренції, підвищення рівня захисту прав споживачів та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави.

Адміністративні процедури у сфері споживчого ринку можна охарактеризувати як формалізовану послідовність дій органів публічної адміністрації, що спрямовані на реалізацію їхніх владних повноважень із регулювання діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення дотримання вимог законодавства про захист прав споживачів, стандартів якості й безпеки продукції [8, с. 91].

У структурі адміністративних процедур можна виокремити такі основні елементи:

- ініціювання адміністративної процедури (заява суб'єкта господарювання або власна ініціатива органу влади);
- розгляд документів та інформації (перевірка на відповідність вимогам законодавства);
- здійснення контрольних заходів (інспекції, перевірки);
- прийняття рішення (надання або відмова у видачі дозволу/ліцензії, припис, штраф тощо);
- оскарження рішення у адміністративному чи судовому порядку [9, с. 74].

Ці етапи відображають логіку адміністративного процесу як гарантії законності та обґрунтованості управлінських рішень. Без належної процедури застосування заходів державного впливу може набувати дискреційного, непрозорого характеру та порушувати права учасників ринку.

Важливою рисою адміністративних процедур є їх імперативність, яка проявляється у встановленні обов'язкових правил поведінки для суб'єктів господарювання та органів публічної влади. Проте адміністративно-правове регулювання у цій сфері повинно ґрунтуватися не лише на імперативних приписах, а й на балансі між публічним інтересом і правами приватних осіб [10, с. 103].

Відповідно до європейських стандартів публічної адміністрації, ключовими принципами адміністративних процедур у сфері споживчого ринку є:

- законність – обов'язок діяти в межах і у спосіб, передбачений законом;
- пропорційність – заборона надмірного обмеження прав і свобод;
- обґрунтованість – прийняття рішень на підставі повних та об'єктивних даних;
- неупередженість – заборона дискримінації та конфлікту інтересів;
- прозорість – забезпечення доступу до інформації про процедури, критерії, рішення;
- правова визначеність – передбачуваність дій органів влади та стабільність процедур [11, с. 58].

В українському законодавстві закріплення цих принципів має фрагментарний характер. Закон «Про адміністративні послуги» окреслює вимоги до прозорості, доступності та якості послуг, але не охоплює всіх аспектів регуляторних процедур, що мають владно-організаційний характер, таких як перевірки, приписування обов'язків чи притягнення до адміністративної відповідальності [12, с. 133].

Нерідко в підзаконних актах відсутні чіткі критерії прийняття рішень, строки розгляду заяв, порядок повідомлення суб'єктів господарювання про результати перевірок чи планові заходи контролю. Це створює умови для зловживань дискрецією, корупційного тиску та порушення прав підприємців.

Зважаючи на це, важливо підкреслити значення уніфікації адміністративних процедур у сфері споживчого ринку. Йдеться про створення єдиних стандартів для процедур видачі ліцензій і дозволів, проведення перевірок, винесення приписів, накладення штрафів

тощо. Уніфікація сприяє зниженню адміністративного навантаження на бізнес, спрощенню взаємодії з органами влади та підвищенню довіри до регуляторної системи [13, с. 97].

Крім того, варто звернути увагу на необхідність диджиталізації адміністративних процедур. Використання електронних сервісів, реєстрів, онлайн-подачі документів і відстеження статусу розгляду дозволяє підвищити прозорість, скоротити час і витрати учасників ринку, знизити корупційні ризики. В Україні вже є позитивний досвід у сфері надання адміністративних послуг через ЦНАПи та електронні платформи, проте регуляторні адміністративні процедури (особливо контрольні) залишаються менш оцифрованими та доступними.

Важливою умовою ефективності адміністративних процедур є участь зацікавлених сторін у їх підготовці та реалізації. Це передбачає проведення публічних консультацій при розробці нормативно-правових актів, що визначають процедури, врахування позицій бізнес-асоціацій, громадських об'єднань споживачів. Такий підхід відповідає європейським принципам публічного управління і має сприяти підвищенню легітимності регулювання [14, с. 65].

Отже, адміністративні процедури у сфері споживчого ринку є не просто технічною формальністю, а важливим інструментом забезпечення правової визначеності, балансу інтересів держави та бізнесу, гарантії прав споживачів. Їх ефективність залежить від чіткого нормативного закріплення, уніфікації, прозорості, диджиталізації та реальної імплементації принципів належного адміністративного процесу.

Незважаючи на наявність певної нормативної бази, адміністративні процедури регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку в Україні мають низку проблем, що значно знижують їхню ефективність і правову визначеність.

Насамперед слід відзначити фрагментарність правового регулювання. Закон «Про захист прав споживачів» містить загальні вимоги до безпеки і якості товарів і послуг, порядок захисту прав споживачів, але майже не визначає конкретних процедур взаємодії контролюючих органів із суб'єктами господарювання. Низка спеціальних законів і підзаконних актів регулює окремі аспекти перевірок, ліцензування, дозволів, однак єдиного універсального акту про адміністративні процедури у цій сфері немає [15, с. 144].

Відсутність єдиних стандартів адміністративних процедур призводить до значної варіативності та непередбачуваності їх застосування на практиці. У різних регіонах і навіть у різних територіальних органах однієї служби можуть застосовуватися різні підходи до оформлення документів, строків розгляду, повідомлення суб'єктів господарювання про перевірки, змісту приписів. Це створює правову невизначеність, ускладнює планування діяльності бізнесу, породжує підстави для зловживань дискреційними повноваженнями посадових осіб.

Суттєвою проблемою є також надмірна зарегульованість і складність процедур, що особливо негативно впливає на малий і середній бізнес. Значна кількість дозволів, погоджень, складні форми заяв і звітів, дублювання інформації в різні органи влади – усе це призводить до збільшення витрат часу і ресурсів суб'єктів господарювання, знижує конкурентоспроможність бізнесу та стримує інвестиційну активність [16, с. 172].

Особливої уваги потребує проблема прозорості та публічності адміністративних процедур. Хоча законодавство декларує принцип відкритості діяльності органів влади, на практиці інформація про заплановані перевірки, вимоги до документів, критерії прийняття рішень часто є або недоступною, або надто ускладненою для сприйняття підприємцями. Відсутність зручних електронних сервісів, недостатня публічність реєстрів перевірок і результатів контролю створюють ґрунт для корупційних практик і зловживань владою [17, с. 211].

Ще однією проблемою є недостатня диджиталізація адміністративних процедур. Попри успіхи у створенні ЦНАПів та окремих електронних сервісів, значна частина процедур у сфері регулювання споживчого ринку залишається паперовою, з великою кількістю фізичних візитів, підписів, печаток. Це не лише неефективно, але й створює умови для неформальних домовленостей та зловживань.

Варто звернути увагу на відсутність ефективних механізмів оскарження рішень органів влади у сфері споживчого ринку. Хоча формально рішення контролюючих органів можуть бути оскаржені до вищого органу чи до суду, на практиці ці процедури є довгими, дорогими і часто не дають швидкого захисту прав підприємців. Відсутність спеціалізованих спрощених адміністративних процедур для розгляду таких скарг знижує рівень довіри бізнесу до системи державного регулювання [18, с. 65].

Суттєвою проблемою є також низька якість підготовки та професіоналізм посадових осіб, які реалізують адміністративні процедури у сфері споживчого ринку. Недостатнє знання законодавства, відсутність чітких інструкцій і критеріїв прийняття рішень призводять до формального підходу, необґрунтованих приписів і штрафів, конфліктів із бізнесом. Відсутність системної підготовки кадрів у цій сфері є значним бар'єром на шляху вдосконалення процедур [19, с. 58].

Не менш важливою проблемою є слабка координація між органами державної влади та місцевого самоврядування. Адміністративні процедури часто дублюються різними органами, відсутні узгоджені графіки перевірок, є конфлікти щодо компетенції. Це призводить до надмірного адміністративного навантаження на бізнес і неефективного використання ресурсів держави.

Таким чином, проблеми адміністративних процедур у сфері споживчого ринку можна узагальнити у такі групи:

- фрагментарність і відсутність єдиних стандартів;
- надмірна складність і зарегульованість;
- брак прозорості та публічності;
- низький рівень діджиталізації;
- неефективність механізмів оскарження;
- недостатня професійна підготовка кадрів;
- слабка міжвідомча координація.

Подолання цих проблем є необхідною умовою створення ефективного адміністративно-правового механізму регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку, що забезпечуватиме баланс публічних і приватних інтересів, захист прав споживачів і розвиток підприємництва.

Зважаючи на виявлені проблеми, пропонуються такі напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання процедур у сфері споживчого ринку України:

- прийняття єдиного спеціального закону про адміністративні процедури. Цей закон має системно врегулювати порядок взаємодії органів публічної влади з суб'єктами господарювання, встановити єдині стандарти та принципи прозорості, передбачуваності й обґрунтованості адміністративних рішень [20, с. 137];
- уніфікація та стандартизація адміністративних процедур у сфері споживчого ринку. Варто розробити єдині вимоги до змісту заяв, строків розгляду, форм повідомлень, критеріїв прийняття рішень. Це дозволить зменшити дискреційність і правову невизначеність;
- спрощення процедур для малого та середнього бізнесу. Пропонується запровадження принципу пропорційності адміністративного навантаження – менше вимог і перевірок для малого бізнесу за умови дотримання базових стандартів безпеки та якості;
- розширення електронних сервісів і діджиталізація процедур. Необхідно забезпечити можливість подання заяв, отримання дозволів і погоджень онлайн, створення інтегрованих інформаційних систем для контролюючих органів із доступом для підприємців;
- запровадження публічних реєстрів перевірок і результатів контролю. Це підвищить прозорість, дозволить громадськості та бізнесу відслідковувати діяльність органів контролю, мінімізує корупційні ризики.

Реалізація зазначених пропозицій створить передумови для формування єдиного, прозорого, ефективного механізму адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку України, сприятиме захисту прав споживачів та розвитку підприємництва.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що адміністративні процедури у сфері споживчого ринку є важливим елементом державного регулювання господарської діяльності та забезпечення прав споживачів. Їх роль полягає у встановленні чітких, передбачуваних, прозорих правил взаємодії між органами публічної влади та суб'єктами господарювання, запобіганні порушенням законодавства та забезпеченні добросовісної конкуренції. Незважаючи на наявність певної законодавчої основи, сучасна система адміністративних процедур у цій сфері характеризується фрагментарністю, правовою невизначеністю, надмірною зарегульованістю, недостатньою прозорістю, слабкою діджиталізацією та відсутністю ефективних механізмів оскарження рішень органів влади.

Формування єдиної концепції адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів споживчого ринку вимагає системного підходу, що враховує європейські стандарти публічної адміністрації, принципи верховенства права, пропорційності, прозорості та підзвітності. Запропоновані напрями вдосконалення спрямовані на спрощення процедур, підвищення їх якості та доступності, мінімізацію корупційних ризиків і зміцнення довіри бізнесу та споживачів до державної регуляторної політики. Їх реалізація є необхідною умовою розвитку ефективного ринку споживчих товарів і послуг, сталого економічного зростання та інтеграції України до європейського правового простору.

Список використаних джерел:

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Право, 2011. 520 с.
2. Зайчук О. В., Онищенко Н. М. Теорія держави і права : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 656 с.
3. Авер'янов В. Б. (ред.). Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 768 с.
4. Закон України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 1. Ст. 2.
5. Закон України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
6. Чубара О. Г. Адміністративна процедура: поняття, структура, стадії : монографія. Київ : Алерта, 2019. 236 с.
7. Серьогіна С. Г. Теоретико-правові основи публічної адміністрації в Україні : монографія. Харків : Право, 2016. 312 с.
8. Коліушко І. Б. Організаційно-правові засади публічного управління в Україні : монографія. Київ : Факт, 2003. 256 с.
9. Луць Л. А. Публічно-правова діяльність органів місцевого самоврядування : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 272 с.
10. Боровик Т. В. Адміністративна юрисдикція в Україні: проблеми теорії і практики : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 320 с.
11. European Principles for Public Administration / SIGMA Papers No. 27. OECD, 1998. 44 p.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
13. Державне управління : теорія і практика : навч. посіб. / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 448 с.
14. Кузьменко О. В. Адміністративне право України. Загальна частина : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 544 с.
15. Шемшученко Ю. С. (ред.). Великий енциклопедичний юридичний словник. Київ : Юридична енциклопедія, 2007. 864 с.
16. Погорілко В. Ф., Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підручник. Київ : Наукова думка, 2010. 800 с.
17. Петришин О. В., Гетьман А. П. Загальна теорія держави і права : підручник. Харків : Право, 2014. 400 с.

18. Баймуратов М. О. Загальна теорія правосуб'єктності : монографія. Одеса : Юридична література, 2010. 384 с.

19. Битяк Ю. П., Бойко М. П., Петришин О. В. Адміністративне право України : підручник. Харків : Право, 2017. 656 с.

20. Council of Europe. The Administration and You. 2nd ed. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2018. 80 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

